

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

การที่มนุษย์เราจะอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุข ร่มเย็น หรือทำงานร่วมกันให้บรรลุสำเร็จได้นั้น จะต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยวให้ทุกคนคิดและกระทำในสิ่งที่ถูกต้องและทุกคนพึงพอใจร่วมกัน สิ่งนั้นเรียกว่า “ความดี” กล่าวคือ การคิดดี พูดดี ทำดี ซึ่งหากมีในบุคคลใดสังคมใดแล้ว บุคคลนั้นสังคมนั้นอาจเรียกได้ว่ามีคุณธรรมจริยธรรม อันจะนำมาซึ่งคุณประโยชน์ส่วนตน สังคมส่วนรวมเพราะความเจริญก้าวหน้าของสังคม ตั้งแต่ระดับเล็กที่สุดคือ ครอบครัว ชุมชน จนกระทั่งระดับใหญ่ที่สุดคือประเทศชาติ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนในชาติทุกระดับชั้นมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นเครื่องหล่อหลอมให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ มีแรงผลักดันในการพัฒนาประเทศ สามารถเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ขณะเดียวกันองค์การระดับต่าง ๆ ผู้บริหารทุกระดับรวมทั้งสมาชิกในองค์การจำเป็นต้องมีคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นหลักในการดำรงพฤติกรรมในการครองตน ครองคนและครองงานอันจะทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและส่งผลต่อความสำเร็จขององค์การตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ในบทนี้ผู้เขียนจะได้กล่าวถึง คุณธรรมจริยธรรมซึ่งประกอบด้วย ความหมาย ความสำคัญ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับจริยธรรม ความจำเป็นของคุณธรรมจริยธรรมของนักบริหาร ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรมกับนักบริหาร และประโยชน์ของคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักบริหาร โดยมีสาระสำคัญดังนี้

คุณธรรม

การกล่าวถึงคุณธรรม เมื่อกล่าวเป็นคำที่แยกส่วนออกมาจากคำว่าจริยธรรมนั้นจะมีลักษณะเด่นที่สำคัญซึ่งผู้เขียนจะได้ชี้ให้เห็นถึงความหมาย ประเภทและความสำคัญของคุณธรรมไว้ ดังนี้

ความหมายของคุณธรรม

คุณธรรม (Virtue) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ที่หมายถึง “คุณความดี” เป็นเรื่องของจิตใจ เช่นเดียวกับจริยธรรม คุณธรรมกับจริยธรรมเป็นคำที่ใกล้เคียงกัน แต่ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน จริยธรรมมีความหมายเกี่ยวกับความประพฤติ การปฏิบัติ ตลอดจนการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือถูกต้องกับเกณฑ์ของสังคม ส่วนคุณธรรมเป็นเรื่องภายในจิตใจของคนโดยมีความหมายจากทัศนคติของบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 253) ได้ให้ความหมายของคำว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดี

ส่วน ปรีชา เศรษฐีธร (2523 : 66-67) ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน คือ

1. คุณธรรมทางสติปัญญา ได้แก่ ความรู้ทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ที่ส่งผลต่อความมีเหตุผลการทำหน้าที่ต่าง ๆ
2. คุณธรรมทางศีลธรรม คือ ความมีจิตสำนึกในสิ่งที่ดีงามและมีเหตุผล คุณธรรมทางศีลธรรมนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิดด้วย ตามหลักแห่งศีลธรรมแล้วคนควรแสวงหาคุณธรรมเพื่อคุณธรรม คือ แสวงหาความดีเพื่อความดี ไม่ควรแสวงหาคุณธรรมเพื่อความสุสุข คุณธรรมหรือความดีนั้นอยู่ที่การฝึกฝนและปลูกฝัง อารมณ์จะต้องถูกกำจัดออกไปได้หมดโดยสิ้นเชิง

กีรติ บุญเจือ (2538 : 82) ได้ให้ความหมายในทำนองเดียวกันว่า คุณธรรม หมายถึง ความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่งตรงข้ามกับกิเลส เช่น ความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่ง

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2538 : 15) กล่าวว่า คุณธรรม คือ คุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ถ้าปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมได้จะกลายเป็นพื้นฐานของจรรยาบรรณ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2540 : 14) ได้กล่าวว่า คุณธรรมเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม ให้เป็นจิตใจที่สูงส่ง ประณีต และประเสริฐ

วศิน อินทสระ (2541 : 106, 113) ได้แสดงความเห็นตามหลักจริยศาสตร์ว่า คุณธรรม หมายถึง อธิษาศัยอันดีงามที่สั่งสมอยู่ในดวงจิต อันเกิดจากความเพียรพยายาม และความประพฤติปฏิบัติที่ติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน คุณธรรมมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับหน้าที่เป็นอย่างมาก เพราะการปฏิบัติงานในหน้าที่จนเป็นนิสัย จะกลายมาเป็นอุปนิสัยอันดีงามที่สั่งสมในดวงจิตกลายเป็นบารมี

อนิวัช แก้วจันทง (2555 : 3) ให้ความหมายของคุณธรรม ว่าหมายถึง คุณงามความดีที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ทำให้แสดงออกด้านพฤติกรรมที่ประพฤติปฏิบัติ โดยบุคคลอื่นสามารถสัมผัสได้ว่า บุคคลนั้นมีสภาพจิตใจที่ดี มีความตั้งใจที่จะประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยความดี โดยมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการกระทำความดีอย่างมีสติสัมปชัญญะและถูกต้องตามครรลองคลองธรรม

Good (1973 : 641) ได้ให้ความหมายใน Dictionary of Education ว่า คุณธรรม มีความหมาย 2 นัย นัยแรก คือ ความดีความงามของลักษณะนิสัยที่ได้กระทำมาจนเกิดความเคยชิน และนัยที่สอง หมายถึง คุณภาพของบุคคลที่ได้กระทำตามความคิดและตามมาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและหลักของศีลธรรม

จะเห็นได้ว่าจากนิยามความหมายของคุณธรรมโดยนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ความหมายที่ตรงกันว่า คุณธรรม คือ สภาพแห่งความดีงามในจิตใจ ซึ่งทำให้เคยชินกับการประพฤติปฏิบัติดี บุคคลผู้มีความดี คือ ผู้มีความเคยชินในการประพฤติดี ภายใต้ความรู้สึกในทางดีงาม และตามมาตรฐานของสังคมที่เกี่ยวข้องกับหลักของศีลธรรม นักบริหารที่มีคุณธรรมจะต้องประพฤติปฏิบัติชอบตามกรอบแห่งความดี และกรอบของกติกาสังคมที่ยอมรับกันว่าดีงาม โดยต้องมีเจตนาที่บริสุทธิ์ มีความตั้งใจในการปฏิบัติตนทั้งทางกาย วาจา จนกลายมาเป็นความเคยชิน

ประเภทของคุณธรรม

การแบ่งประเภทของคุณธรรมนั้นมีแนวการแบ่งหลายทัศนะ เช่น บางทัศนะก็นับเอาระบบชนชั้นทางสังคมเป็นตัวกำหนด บางทัศนะก็นับการรวมกลุ่มในสังคม บางทัศนะเน้นเอาความเชื่อตามคำสอนของศาสนาที่ตนเองเคารพนับถือ บางทัศนะถือเอาแนวคิดทางปรัชญา แต่ในที่นี้จะขอสรุปความเห็นของบางทัศนะมากกว่าโดยสังเขปเท่านั้น ดังนี้

ปรีชา เศรษฐฐิต (2523 : 25) ได้แบ่งคุณธรรม ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การแบ่งโดยอาศัยกลุ่มทางสังคมเป็นตัวกำหนด แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทย่อย ๆ ด้วยกันได้แก่

1.1 คุณธรรมที่คนเรานำไปใช้ในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคม เช่น ความรักใคร่สามัคคี โปร่งดอง ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเคารพบูชา ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ การพูดจาแต่ความจริงและถูกต้อง ตลอดจนความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อเหล่านี้ เป็นต้น

1.2 คุณธรรมของปัจเจกชน เป็นคุณธรรมที่คนเรานำมาใช้กับตัวเอง เช่น การรู้จักควบคุมตนเองในเรื่องต่างๆทั้งที่ดีและไม่ดี การเคารพตนเองไม่ดูถูกตัวเอง ความกล้าหาญที่จะกระทำในสิ่งที่ดีและถูกต้อง ความรู้จักประมาณและการมีวัฒนธรรมที่ดีงาม เป็นต้น

2. การแบ่งโดยอาศัยจิตและปัญญาเป็นหลัก แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

2.1 คุณธรรมทางศีลธรรม คือ ความมีจิตสำนึกในสิ่งที่ดีงามและมีเหตุผล คุณธรรมทางศีลธรรมนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ และไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เกิดขึ้นจากการหล่อหลอมแห่งกฎและระเบียบของสังคม

2.2 คุณธรรมทางสติปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความสามารถ ทั้งทางปฏิบัติและทางทฤษฎีอันเกิดจากการศึกษาอบรม เป็นคนมีเหตุผลและมีวิจรรณญาณที่รอบคอบในการดำเนินการต่างๆ

พรนพ พุกกะพันธ์ (2544 : 5) ได้อธิบายถึงประเภทของ คุณธรรม ว่า มนุษย์นั้นโดยธรรมชาติแล้วมีความรู้สึกพื้นฐานคือคิดถึงประโยชน์ของตนเอง มีความเห็นอกเห็นใจ คิดถึงประเพณีและเป็นผู้มีคุณธรรม โดยคุณธรรมนั้นแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. คุณธรรมตามธรรมชาติ คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรู้จักประมาณ ความอดทน ความเข้าใจ ฯลฯ ซึ่งเป็นลักษณะคุณธรรมเชิงสามัญสำนึก

2. คุณธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น คือความยุติธรรม เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สมาชิกในสังคม หรือชนบทรวมเนียมประเพณีที่ดีงามที่มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ สร้างขึ้น

พุทธทาสภิกขุ (2529 : 37-38) ได้อธิบายถึงประเด็นที่ว่า คุณธรรม คือ หน้าที่ที่บุคคลต้องทำให้ดีที่สุด ถูกต้องที่สุด โดยหน้าที่มี 2 ลักษณะคือ

1. หน้าที่ของมนุษย์ในทางศาสนา ประการแรก คือ หน้าที่ที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลแต่ละบุคคลและมีหลายสถานภาพ เช่น เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก เป็นครู เป็นศิษย์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละคนเมื่อเป็นหน้าที่ใดแล้ว จะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ประการต่อมา หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดความหลุดพ้นจากกิเลส

2. หน้าที่ทางศีลธรรมของมนุษย์ ได้แก่ หน้าที่ที่มีพันธกิจต่อบุคคลในสังคม เช่น การเคารพสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ การเคารพกฎระเบียบกติกาสังคมอันจะเป็นทางป้องกันไม่ให้นมนุษย์เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า คุณธรรม แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ คุณธรรมที่ปรากฏหรือพฤติกรรมที่แสดงออกในตัวบุคคลหรือกลุ่มคนที่ถูกกำหนดขึ้นโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่กำหนดกติกาสังคม ความดีร่วมกันและคุณธรรมในจิตปัญญาซึ่งอยู่ภายในของบุคคลหรือกลุ่มคน

ความสำคัญของคุณธรรม

คุณธรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างความเป็นระเบียบ ความสงบสุข ความเจริญให้แก่ ปัจเจกบุคคล สังคม และประเทศชาติโดยรวม ดังที่ พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และนุชนารถ สุนทรพันธ์ (2537 : 69-97) และ ประวัตี พินผาสุก (2549 : 8-9) ได้อธิบายความสำคัญของ คุณธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่บุคคลและเป็นฐานแห่งความสุขแก่ส่วนรวม ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. คุณธรรม เป็นเครื่องดำรงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เราไม่ตีค่าความเป็นมนุษย์ที่ตัวเงิน แต่จะตีค่ากันที่คุณธรรม ผู้มีคุณธรรมจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นคนมีค่าของสังคม ส่วนผู้ไร้คุณธรรมจะเป็นคนมีค่าน้อยและอาจจะถูกประณามจากสังคมว่า “เป็นคนแต่ก็เหมือนมิใช่คน” คือ เป็นคนแต่เพียงร่างกายแต่ใจนั้นไม่มีความเป็นคน ความเป็นคนในที่นี้ก็คือความเป็นผู้มีคุณธรรมและเป็นคนดีของสังคมนั่นเอง

2. คุณธรรม เป็นเครื่องส่งเสริมบุคลิกภาพ เช่น “ความซื่อตรง” ทำให้คนมีความสมบูรณ์ในความคิดและกระทำ เพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด การพูดและการกระทำของบุคคลนั้น หรือหากจะกล่าวเป็นสำนวนก็จะได้ว่า เป็นบุคคลที่ปากกับใจตรงกันอยู่เสมอ

3. คุณธรรม เป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ เช่น “ความจริงใจ” ทำให้ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น คนไม่จริงใจย่อมไม่ได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น ไม่แต่เฉพาะในเรื่องใหญ่ ๆ หรือสำคัญ ๆ แม้แต่เรื่องเพียงเล็กน้อยก็จะมีใครให้ความไว้วางใจ จึงทำให้เสียประโยชน์ที่ควรจะได้

4. คุณธรรม เป็นการสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการกระทำแต่สิ่งที่เหมาะสมที่ควรแล้ว ยังสบายใจที่ไม่ต้องระมัดระวังภัยอันตรายที่จะมีมาอีกด้วย เพราะผู้ที่มีคุณธรรมจะเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติแต่ในทางที่ถูกต้องและไม่ทำผิดใด ๆ ทั้งจะเป็นผู้ที่น่ารักน่าคบค้าสมาคมอีกด้วย

5. คุณธรรม เป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จ ความมั่นคงในการประกอบอาชีพการงาน และการดำรงชีวิต

6. คุณธรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความสงบสุข และความเจริญให้แก่ประเทศชาติ โดยส่วนรวม นั่นก็เพราะว่า ความสงบสุขของประเทศชาติจะมีได้ก็ต่อเมื่อคนในชาติมีคุณธรรมบางประการที่ทำให้ไม่เบียดเบียนกัน ไม่กลั่นแกล้งกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ไม่ใช่เสรีภาพจนเกินเลยล่วงล้ำสิทธิของกันและกัน ไม่ละเลยต่อการที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย วินัย และจรรยาวิชาชีพที่ใช้บังคับกัน เป็นต้น คนที่ไม่มีคุณธรรมจะไม่สามารถช่วยสร้างสรรค์จรรโลงและป้องกันรักษาประเทศชาติได้เลย เพราะการสร้างสรรค์จรรโลงและป้องกันประเทศชาติเป็นงานใหญ่ที่สำคัญการทำงานใหญ่ที่สำคัญเช่นนี้ต้องอาศัยคุณธรรมหลายประการ เช่น ความสุจริต ความมุ่งมั่น ความอดทน เป็นต้น

โดยที่คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสงบสุขและความเจริญ ฉะนั้นผู้ที่ต้องการความสงบสุขและความเจริญจึงต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีคุณธรรม ทั้งนี้ มิใช่เพียงเพื่อให้ตนเองสงบสุขและมีความเจริญเป็นการส่วนตัวเพียงผู้เดียวเท่านั้น แต่ยังส่งผลให้ประเทศชาติบ้านเมืองโดยส่วนรวมมีความสงบสุขและเจริญรุ่งเรืองด้วย ด้วยเหตุที่บุคคลและส่วนรวมต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

จะเห็นได้ว่า ความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติขึ้นอยู่กับการกระทำของคนภายในชาติเป็นสำคัญ และการกระทำที่เป็นการส่งเสริมความมั่นคงปลอดภัยของชาติก็ย่อมจะเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยคุณธรรม ฉะนั้นผู้หวังความสงบสุขความเจริญและความมั่นคงปลอดภัยแก่ตัวเองและประเทศชาติ จึงต้องหมั่นฝึกฝนตนเองให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมทุกเมื่อ

นอกจากนี้ คุณธรรมยังต้องอาศัยความรู้ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือรู้ว่าอะไรเป็นความดี รู้ว่าอะไรควร ไม่ควร รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น รวมทั้งรู้จักสังคม ดังนั้นความรู้จึงจำเป็นต้องคู่กับคุณธรรมซึ่งจะสามารถเป็นเครื่องดำรงตนเองและสังคมประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าได้ ดังที่ อัมไพ สุจริตกุล (2534 : 186) ได้กล่าวถึงคำกลอนเกี่ยวกับความรู้คู่คุณธรรม ไว้ว่า

เมื่อความรู้ยอดเยี่ยมสูงเทียมเมฆ
แต่คุณธรรมต่ำเฉกยอดหญ้า
อาจเสกสร้างมิจฉาสารพัน
ด้วยจิตอันไร้อายในโลกา
แม้คุณธรรมสูงเยี่ยมถึงเทียมเมฆ
แต่ความรู้ต่ำเฉกเพียงยอดหญ้า
ย่อมเป็นเหยื่อทรชนจนระอา
ด้วยปัญญาอ่อนด้อยน่าน้อยใจ

หากความรู้สูงล้ำคุณธรรมเลิศ
 แสนประเสริฐกอปรกิจวินิจฉัย
 จะพัฒนาประชากรราษฎร์ทั้งชาติไทย
 ต้องฝึกให้ความรู้คู่คุณธรรม

จากบทกลอนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ความรู้ต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามมีคุณค่าซึ่งนับได้ว่าความรู้ต้องคู่กับคุณธรรม จึงจะสามารถพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า และมีแต่ความสงบสุขโดยทั่วกัน

จริยธรรม

เป็นที่ปรากฏโดยทั่วไปว่าจริยธรรมมักจะถูกกล่าวถึงคำที่ควบคู่กันคือคุณธรรมที่เรียกกันติดปากว่า “คุณธรรมจริยธรรม” แต่สำหรับจริยธรรมเมื่อแยกออกจากคุณธรรมแล้วจะมีประเด็นที่สำคัญที่ผู้เขียนได้นำเสนอในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

ความหมายของจริยธรรม

เมื่อเราพูดถึงจริยธรรม เรามักนึกถึงพันธกิจ (กิริยาหรือพฤติกรรมที่กระทำระหว่างกัน) ที่มนุษย์มีต่อเพื่อนมนุษย์เป็นพันธะหรือหน้าที่ที่เราจะต้องปฏิบัติ ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น จงอย่าฆ่า จงอย่าพูดเท็จ จงอย่าทุจริต เป็นต้น แต่เมื่อสังคมได้เพิ่มความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น มนุษย์จึงมีพันธะเพิ่มอีก คือ พันธกิจที่มนุษย์มีต่อสังคม หรือต่อรัฐซึ่งเรียกว่า จริยธรรมทางสังคม หรือจริยธรรมองค์การ ดังนั้นจริยธรรม คือ หลักที่ดีงามในการประพฤติปฏิบัติของคนในองค์การต่าง ๆ เพราะสมาชิกในองค์การใดหากขาดจริยธรรมในการดำรงตนแล้ว องค์การหรือหน่วยงานนั้นย่อมประสบปัญหา มีแต่ความยุ่งยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในด้านพฤติกรรมของคนในองค์การ

จริยธรรม (Ethics) มีที่มาจากคำว่า “จริยะ” หรือ “จริยา” หมายถึง ความประพฤติ การปฏิบัติ พฤติกรรมการแสดงออก ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึง หน้าที่ที่คนในสังคมต้องปฏิบัติ อันเกี่ยวข้องกับความรู้ที่ถูกต้องดีงามที่คนในสังคมประพฤติ ผู้เขียนจึงได้รวบรวมความหมายของนักวิชาการและเอกสารทางวิชาการที่ได้ให้ความหมายของจริยธรรม ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 291) ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม ไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎแห่งศีลธรรม

พระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตโต) (2528 : 12-13) ได้อธิบายความหมายของ จริยธรรม ไว้ว่า หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิต การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่มุม ทุกด้าน ทุกระดับ ทางกายวาจาใจ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิตใจ ด้านปัญญาอย่างถูกต้อง

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2534 : 81-82) ได้อธิบายความหมายของ จริยธรรม ว่า หมายถึง หลักแห่งความประพฤติ หรือแนวทางการปฏิบัติให้เป็นคนดีเพื่อประโยชน์สุขของตนและส่วนรวม

นอกจากนี้ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2538 : 2) ยังได้อธิบายหลักจริยธรรมว่า เป็นหลักแห่งความประพฤติที่ดีงามสำหรับทุกคนในสังคม ถ้าเป็นข้อประพฤติที่มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เรียกว่า ศีลธรรม ทั้งนี้ มิได้อิงแต่หลักศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงามของ

สังคมด้วย กระทั่งนักปราชญ์สมัยโบราณ ผู้นำคนสำคัญ เช่น Socrates, Plato, Kant และ Gandhi ก็มีส่วนสร้างสรรค์จริยธรรมสำหรับเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอีกด้วย

กรีติ บุญเจือ (2538 : 4) ได้ให้ความหมายเชิงสรุปว่า จริยธรรม หมายถึง ประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติของคน

ดวงเดือน พันธุนาวิน (2539 : 113-115) ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม ไว้ว่า หมายถึง ระบบการกระทำความดี ละเว้นความชั่ว รวมทั้งสาเหตุที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำ และผลของการกระทำหรือไม่กระทำนั้น ตลอดจนกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านั้นด้วย

บุญมี แทนแก้ว (2541 : 1) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า “จริยธรรม” หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางกายที่ติงาม

จากที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติที่ติงาม ทั้งกาย วาจาที่ เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนของศาสนา และยังรวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ยอมรับกันว่าติงามของสังคมโดยรวม เพื่อให้ตนเองและสังคมรอบข้างมีความสุข สันติสุข ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี

ความสำคัญของจริยธรรม

จริยธรรม มีความสำคัญสำหรับเป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติสำหรับตนเองและสังคมโดยรวม ซึ่งเมื่อบุคคลได้นำมาปฏิบัติแล้ว ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุข มีความสงบและเจริญก้าวหน้า องค์การใด หรือหมู่คณะใด ได้ประพฤติปฏิบัติในหลักของจริยธรรมแล้ว ย่อมเป็นสังคมแห่งอารยะ คือ สังคมแห่งผู้เจริญอย่างแท้จริงโดยมีผู้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมไว้ ดังนี้

วศิน อินทสระ (2541 : 6-9) ได้แสดงความสำคัญของจริยธรรมโดยสรุป ดังนี้

1. จริยธรรม เป็นรากฐานของความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคง และความสงบสุขของประชาชน สังคม ประเทศชาติ เพราะประเทศชาติแม้จะได้รับการพัฒนาในด้านวัตถุ เทคโนโลยี ความทันสมัยของวิทยาการต่าง ๆ มากมายเพียงใด หากแต่ขาดจริยธรรมแล้ว การพัฒนาที่ยั่งยืนก็ไม่เกิดขึ้นแต่อย่างใด เพราะเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการแข่งขัน แย่งชิง และเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน

2. การพัฒนาบ้านเมือง ต้องพัฒนาด้านจิตใจก่อน เพราะการพัฒนาจิตใจของคนในสังคม หมายถึง การพัฒนารากฐานแห่งความเป็นมนุษย์ เมื่อรากฐานแห่งความเป็นมนุษย์ถูกเติมเต็มในจิตใจแล้ว การพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการพัฒนาด้านอื่น ๆ ย่อมเจริญรุดหน้าไปด้วย และถือได้ว่าเป็นการพัฒนาที่สร้างสรรค์

3. จริยธรรมมิได้จำกัดความหมายอยู่ที่การถือศีล การเข้าวัดปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนาโดยไม่มุ่งทำประโยชน์ต่อสังคมเท่านั้น หากแต่หมายถึง การประพฤติปฏิบัติโดยวางรากฐานความคิด ความเห็นที่ถูกต้อง การทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เว้นสิ่งที่ควรเว้น กระทำในสิ่งที่ควรกระทำ ดำเนินชีวิตถูกต้องตามเหตุผล ตามกาลเทศะ ดังนั้น จริยธรรมจึงมีความจำเป็นและมีคุณค่าก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนในสังคม

4. จริยธรรม เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ในสังคมให้เกิดการยอมรับในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น จริยธรรมจะเป็นเรื่องมีเอื้อเอื้อให้คนเกิดความรัก ความสามัคคีต่อกัน ประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทร ต่อผู้อาวุโสกว่า และมีความอ่อนโยนต่อผู้ที่ด้อยกว่าทั้งด้านอายุ ตำแหน่งหน้าที่การงาน หรือสถานภาพทางสังคม

นอกจากนี้ลำดับ ศรัณณี (2543 : 12-13) ได้สรุปความสำคัญของ จริยธรรม ไว้ว่า

1. เพื่อเป็นหลักปฏิบัติให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ชออบอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ โดยมีกฎระเบียบประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อเป็นเครื่องผูกพันไม่ให้

เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม ตลอดทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดี ประโยชน์ที่ได้รับคือความสงบสุขทางร่างกายในสังคม

2. เพื่อเป็นหลักให้เศรษฐกิจสมบูรณ์ จากการที่ได้มีการวางหลักการจัดสังคมมนุษย์ไว้หลายคนที่สำคัญที่สุดมี 2 อย่าง คือ ศาสนา และเศรษฐกิจ โดยศาสนาเกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องของจิตใจ ถ้ามนุษย์รู้จักควบคุมตนเองได้ รู้จักใช้ปัจจัยสี่อย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม สังคมก็จะสงบสุข ส่วนเศรษฐกิจเป็นเรื่องทางวัตถุ ซึ่งเชื่อว่าถ้ามนุษย์มีปัจจัยสี่บริบูรณ์ มีการจัดสรรแบ่งปันอย่างมีคุณธรรมจริยธรรมสังคมก็จะสงบสุขตามความต้องการของมนุษย์

3. เพื่อเป็นหลักให้สังคมเกิดความเจริญก้าวหน้า เนื่องจากจริยธรรมมีความจำเป็นต่อชีวิตและจิตใจของมนุษย์ ทำให้บุคคลมีหลักปฏิบัติชีวิตที่ดีขึ้นก้าวหน้าขึ้น ปกครองตนเองได้ ทำให้คนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ เพียบพร้อมด้วยจริยธรรมอันมีประโยชน์ต่อชีวิตและจิตใจของมนุษย์ในสังคมส่วนรวม เป็นบ่อเกิดแห่งความเจริญทั้งหลายที่เรียกว่าวัฒนธรรม อารยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญที่สุดคือ จริยธรรมมีประโยชน์แสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าอันยิ่งใหญ่ทางด้านจิตใจของมนุษยชาติในสังคมโลก

ส่วน ภูมิภาค ช้างเงิน (2545 : 22) ได้อธิบายคุณค่าของจริยธรรมต่อชีวิตมนุษย์ โดยจริยธรรมมีส่วนในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตทำให้มนุษย์รู้จักตนเองมากขึ้น จริยธรรมเป็นวิถีทางแห่งปัญญามีส่วนช่วยในการสร้างสันติภาพในสังคมและโลก ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีระเบียบ ทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นและสังคมได้ จริยธรรมยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นหลักปฏิบัติทำให้มนุษย์มีความหนักแน่น ช่วยทำให้มนุษย์สามารถกำหนดเป้าหมายของชีวิตได้และช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตได้

สรุปได้ว่า ทั้งความหมายและความสำคัญของจริยธรรมจึงเป็นแบบอย่างของความประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่สังคมยอมรับว่ามีประโยชน์ และเมื่อบุคคลได้ประพฤติปฏิบัติแล้วย่อมยังประโยชน์สุขให้แก่ตนเองและสังคมโดยรวม

จากทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของจริยธรรมจะเห็นได้ว่า จริยธรรมมีความสำคัญทั้งในระดับชีวิตส่วนตัว ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นผู้มีจิตใจที่ดีงาม เกิดความสงบความระลึกได้ และกระทำในสิ่งที่ถูกต้องต่อตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และระดับส่วนรวมซึ่งหมายถึงความสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ ลดเงื่อนไขความขัดแย้งในสังคม การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมจะนำมาซึ่งสันติภาพในองค์กร ชุมชน สังคมรวมทั้งสร้างสันติภาพในโลก

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับจริยธรรม

คำว่า “คุณธรรม” กับ “จริยธรรม” มักถูกกล่าวคู่กันเสมอ เพราะมีความหมายที่ใกล้เคียงกันที่บ่งบอกถึงสภาพแห่งความดี ความงามของหลักประพฤติปฏิบัติ ความจริงแล้วคำสองคำนี้มีความหมายใกล้เคียงกันและสัมพันธ์กัน แม้แต่คำในภาษาอังกฤษที่ใช้ก็มักใช้ไปในลักษณะที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน กล่าวคือ คุณธรรม (Virtue, Moral Principles) และจริยธรรม (Morals) แต่อย่างไรก็ตาม คุณธรรม และ จริยธรรม ก็ จะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

ประภาศรี สีหอำไพ (2535 : 44-46) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับจริยธรรมไว้ ดังนี้

คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดีภายในตัวบุคคลทำให้เกิดความชื่นชมยินดี มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขขั้นสมบูรณ์ คือความสุขใจ ผลผลิตของความดีเป็นธรรมที่กล่าวได้ว่า ทำได้ดี ใจที่เป็นสุข กล่าวคือ ใจของคนดี คือใจที่มีแต่จะให้ ให้ความรักความเมตตาความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ส่วนอีกความหมายหนึ่ง คุณธรรมคือ หลักธรรมจริยาที่สร้างความรับผิดชอบชั่วดีในศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์ อันเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี การกระทำที่ดียอมทำให้เกิดผลผลิตของความดี

ส่วน จริยธรรม คือ หลักความประพฤติอบรมกิริยาและปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบหรือแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะของจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มน้ำหนักให้คุณคนกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางการประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้องตามสมควร

ประวัติ พันพาสุข (2549 : 12) ได้สรุปลักษณะความสัมพันธ์ของคุณธรรมกับจริยธรรมไว้ว่าคุณธรรม เป็นคุณลักษณะที่เป็นสภาพแห่งความดี ความงามที่มีอยู่ในตัวบุคคล อันเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนจริยธรรม เป็นแนวทางเป็นเครื่องชี้แนะ หรือกฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติของบุคคล

ส่วน อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542 : 5) ได้สรุปความสัมพันธ์ระหว่าง คุณธรรม และจริยธรรม ไว้ว่าทั้งสองคำนี้ เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกันในด้านคุณงามความดี กล่าวคือ จริยธรรม คือ ความประพฤติที่ถูกต้องดีงามทั้งกาย วาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและสังคมรอบข้างมีความสุขสงบเยือกเย็น จริยธรรม เป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดี โดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ จนเป็นนิสัยผู้มีความประพฤติดีงามอย่างแท้จริง จะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดีตลอดเวลา คือมีคุณธรรมอยู่ในจิตใจหรืออาจกล่าวได้ว่า จริยธรรม เป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วนคุณธรรมเป็นสภาพคุณงามความดีภายในจิตใจซึ่งทั้งสองส่วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

นอกจากนี้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550 (ราชกิจจานุเบกษา, 2550 : 1) ลงวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 ได้กำหนดความหมายของ “คุณธรรม” ว่าหมายถึง สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประดับประดาใจให้เกลียดความชั่วกลัวบาป ใฝ่ความดี เป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ เกิดจิตสำนึกที่ดีที่มีความสงบเย็นภายใน เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝัง โดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นและเหมาะสมกับความต้องการในสังคมไทยและคำว่า “จริยธรรม” ก็หมายถึง กรอบหรือแนวทางอันดีงามที่พึงปฏิบัติซึ่งกำหนดไว้สำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม ความสงบร่มเย็นเป็นสุข สร้างความรักสามัคคีความอบอุ่นมั่นคงและปลอดภัยในการดำรงชีวิต

จะเห็นว่า คุณธรรม เป็นลักษณะความรู้สึกนึกคิดที่ดีทางจิตใจ ส่วน จริยธรรม เป็นลักษณะการแสดงออกที่ดีซึ่งเป็นพฤติกรรมทางกายวาจา โดยที่จริยธรรมเป็นกฎระเบียบของสังคมที่สร้างขึ้นมา และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มบุคคลในสังคมนั้นทั้งตัวเราเองด้วย เป็นลักษณะพฤติกรรมที่ดีงามที่แสดงออกทางกายวาจา ส่วนคุณธรรมนั้นจะเป็นกระบวนการต่อเนื่องในการทำความดีตามที่จิตใจของเราเห็นดีเห็นงามหรือยินยอมพร้อมใจ เมื่อคนเราปฏิบัติตามเกณฑ์ของสังคมยอมรับได้รับการยอมรับหรือยกย่องว่าเป็นความดีงามซึ่งคนเราจะอยู่และเป็นคนดีในสังคมนั้น จะต้องมีความดีและจริยธรรมเป็นหลักพื้นฐานทางด้านจิตใจ สองประการนี้มักแยกกันไม่ออก แต่บางกรณีเราอาจกระทำลงไปโดยที่เราไม่รู้ว่าเป็นจริยธรรมอย่างหนึ่ง แต่เมื่อได้กระทำลงไปด้วยความเคยชินจนเป็นปกติวิสัย เป็นสิ่งที่ตนเองเห็นว่าดีแล้ว เหมาะสมแล้ว แล้วยังเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับอีกก็ถือว่าเป็นคุณธรรมที่ดีงาม และยังเป็นจริยธรรมอันถูกต้องอีกด้วย

ความจำเป็นของคุณธรรมจริยธรรมของนักบริหาร

นักบริหารของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน จะมีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับคนและงาน ซึ่งถือว่าเป็นภาระรับผิดชอบที่หลากหลาย รวมถึงลักษณะทางจิตใจที่อาจมีสิ่งต่าง ๆ เข้ามากระทบกระทั่งอาจทำให้เกิดความวุ่นวาย ดังนั้น ผู้บริหารจึงต้องมีความจำเป็นที่จะต้องมีความดีคุณธรรมจริยธรรมในการกำกับจิตใจ และการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่ดีงามซึ่ง ธีรรัตน์ กิจจารักษ์ (2542 : 24-26) ได้อธิบายถึงความจำเป็นที่นักบริหารจะต้องมีความดีคุณธรรม จริยธรรม ไว้ดังนี้

1. คุณธรรมจริยธรรม เป็นหัวใจของนักบริหาร เพราะนักบริหารเป็นผู้ปกครอง เป็นผู้นำคน จำต้องประพฤติตนให้สมกับที่คนทั่วไปยกย่อง ยอมรับนับถือ เพื่อจะได้เป็นแบบอย่างที่ดี สำหรับผู้อยู่ใต้ บังคับบัญชาและสังคมทั่วไป หากนักบริหารขาดคุณธรรมจริยธรรม องค์กรนั้นก็จะเป็นป่วนขาดความสงบสุข คนดีจะท้อแท้ ขาดขวัญกำลังใจ สิ้นหวัง มีผลกระทบต่อหน่วยงาน และชาติบ้านเมืองในที่สุด ฉะนั้นการเป็น นักบริหารที่ดี จะต้องมีความคุณธรรมจริยธรรมประจำใจและเป็นแนวทางปฏิบัติตน

2. นักบริหารมีภารกิจและบทบาทหน้าที่ที่มากมาย จึงจำเป็นต้องมีการพบปะเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับ คนอื่น หรือสิ่งแวดล้อมหลากหลาย ลักษณะของความสัมพันธหรืออันตรกิริยา ระหว่างนักบริหารกับ สิ่งแวดล้อมหรือคนอื่นนั้น หากนักบริหารเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม ก็จะเกิดสันติสุข และการสร้างสรรค์งาน ก็จะทำเนินไปด้วยความรวดเร็ว เรียบร้อยและราบรื่น ในทางตรงกันข้ามหากนักบริหารขาดคุณธรรม จริยธรรม ก็จะได้รับผลลัพธ์ที่ตรงกันข้าม คือ ผลลัพธ์ในทางลบ เช่น ความขัดแย้ง ปัญหาด้านภาพลักษณ์ ความน่าเชื่อถือ เป็นต้น

3. นักบริหารมีหน้าที่ส่งเสริมระเบียบวินัยของผู้ใต้บังคับบัญชา นักบริหารจึงต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และต้องมีมากกว่าผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย คุณธรรมจริยธรรม นอกจากจะเป็นปัจจัยส่งเสริมความ สงบสุขและความเจริญแก่บุคคลเป็นส่วนตัวและประเทศชาติส่วนรวมแล้ว คุณธรรมจริยธรรมยังเป็นปัจจัย ส่งเสริมวินัยอีกด้วย กล่าวคือ คุณธรรมจริยธรรมเป็นปัจจัยส่งเสริมวินัยคน เช่นเดียวกับธรรมเป็นเครื่อง ส่งเสริมศีลในทางศาสนา วินัยเป็นมาตรการบังคับภายนอก ไม่มีอำนาจบังคับภายในจิตใจ ส่วนคุณธรรม จริยธรรมเป็นคุณลักษณะ ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจที่ส่งผลต่อการกระทำ คนเราหากมีคุณธรรมจริยธรรมจะมี จิตใจงดงาม มีมารยาทที่สำรวมหรือควบคุมทางวาจาด้วยศีล ควบคุมจิตด้วยสมาธิ และควบคุมความเห็นด้วย ปัญญา แล้วก็มีวินัยดี คือ ไม่ประพฤติผิด ล่วงเกินสิทธิและหน้าที่ที่พึงมีพึงได้ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นผู้อื่น ปฏิบัติ ต่อผู้อื่นด้วยความเที่ยงธรรม ซื่อสัตย์สุจริต บริสุทธิยุติธรรม นักบริหารมีหน้าที่เสริมสร้างและพัฒนา ผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีวินัย เช่น ในภาครัฐมีพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551 (ราชกิจจา นุเบกษา, 2551 : 32) มาตรา 87 ที่ว่า “ให้ผู้บังคับบัญชามีหน้าที่เสริมสร้างและพัฒนาให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา มีวินัยและป้องกันมิให้ผู้ใต้บังคับบัญชากระทำผิดวินัย...”

จึงเห็นได้ว่า นักบริหารจำเป็นต้องมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่าผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะนักบริหาร ต้องเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นอีกด้วย

4. นักบริหารที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ให้เกิดความรักเคารพ ยกย่องนับถือ รวมทั้งให้ความร่วมมือในการอุทิศตนต่อการทำงานที่รับผิดชอบอย่างเต็มที่ รวมทั้งจะเป็น แรงจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีจิตสำนึกที่ดีที่จะประพฤติตนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมด้วย

สลิลทิพย์ ชูชาติ (2556 : 39) กล่าวว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นเรื่องสำคัญของนักบริหาร เพราะ เป็นสิ่งกำกับควบคุมและสร้างสำนึกในการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของกฎหมายและศีลธรรมของ องค์กรหรือสังคม เป็นเครื่องมือให้คนเคารพตนเองและผู้อื่น ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น หาก เมื่อใดที่นักบริหารขาดคุณธรรมจริยธรรม การละเมิดกติกากฎหมายและศีลธรรมย่อมเกิดขึ้นได้ซึ่งเมื่อเกิดขึ้น แล้วย่อมจะสร้างความสูญเสียแก่สถาบันหรือองค์กร คนที่จะได้รับผลกระทบมากที่สุดคือสมาชิกของ องค์กรนั่นเอง

กรณีสำหรับประเทศไทย ได้กำหนดให้คุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักในการเสริมสร้างพฤติกรรมที่ดี งามของนักการเมือง ข้าราชการ ดังปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (ราชกิจจา นุเบกษา, 2540 : 16) ที่ได้กำหนดให้คุณธรรมเป็นสาระสำคัญในการพัฒนาคุณภาพด้านจิตใจของ นักการเมือง ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่รัฐทุกระดับ ดังปรากฏในมาตรา 77 ที่บัญญัติว่า “รัฐต้องจัดให้มี

แผนพัฒนาการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการ และพนักงาน หรือลูกจ้างอื่นของรัฐ เพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ และเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่”

จากที่กล่าวมาจะพบว่า ในการบริหารองค์การหรือหน่วยงานต่าง ๆ จะประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ นักบริหารจะต้องเปรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติหลายอย่าง กล่าวคือมีความรู้ความเข้าใจมีทักษะ มีคุณธรรมจริยธรรมและมีคุณสมบัติที่ดีของนักบริหาร ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้คือสมรรถนะของนักบริหารนั่นเอง

คุณธรรมจริยธรรมของนักบริหาร นับได้ว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งของสมรรถนะในการปฏิบัติงาน และเป็นพื้นฐานของระเบียบคำสั่ง จรรยาบรรณที่วิชาชีพต่าง ๆ ได้ยึดเป็นหลักในการประพฤติและพัฒนาวิชาชีพของตน รวมทั้งเป็นเครื่องมือสร้างอันตรกิริยาระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาอีกด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรมกับนักบริหาร

แนวคิดของปรัชญาในเรื่องเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม ตามที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่ามีนักปรัชญาบางคนที่มีแนวความคิดว่า คุณธรรมจริยธรรม คือ หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ ซึ่งถ้าหากมาพิจารณาตามความจริงที่ปรากฏแล้วจะเห็นว่า คุณธรรมจริยธรรมกับหน้าที่นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง เพราะหน้าที่คือกิจอันพึงกระทำ การกระทำหน้าที่จนเป็นนิสัย จะกลายมาเป็นอุปนิสัยอันดีงามซึ่งสะสมอยู่ในจิตใจบุคคล และเมื่อบุคคลมีจิตใจที่ดีงาม การทำหน้าที่ของเขาก็จะสะอาดบริสุทธิ์ตามไปด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรมกับนักบริหารจึงหมายความว่า คุณธรรมจริยธรรมจะมีส่วนเกื้อหนุนให้นักบริหารได้มีบทบาทในการบริหารงานในองค์การอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะบทบาทของนักบริหารที่เกี่ยวกับองค์การนั้น มีลักษณะของการเกี่ยวข้องกับตนเอง คน และงาน กล่าวคือนักบริหารจะต้องทำหน้าที่ในการครองตน ครองคนและครองงานซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

การครองตนเป็นลักษณะการดำรงตนเองให้มีภาพลักษณ์ที่ดีซึ่ง นิยม ผาโสภา (2443 : 50) ได้อธิบายว่า การครองตน คือ บุคคลจะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีมีคุณภาพ เป็นตัวอย่างที่ดีเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิกในองค์การ การครองตนเพื่ออยู่ร่วมกับคนจำนวนมากจะต้องใช้ผลงานซึ่งเป็นสิ่งที่นักบริหารหรือหน่วยงานต้องนำมาใช้ยึดเป็นหลักในการปฏิบัติตนโดยเฉพาะนักบริหารจะต้องแสดงตนต่อผู้ร่วมงาน และบุคคลอื่น ๆ อยู่เสมอ พฤติกรรมทุกอย่างของนักบริหารจะเป็นเป้าสายตาแก่ผู้พบเห็น และภาพที่ปรากฏแก่สายตาจะทำให้เกิดความทรงจำ ข้อคิดและข้อวินิจฉัยทั้งทางดีและไม่ดีตลอดจนการติชมของผู้พบเห็น

การครองคน คือ บทบาทของนักบริหารที่มีฐานะผู้บังคับบัญชาบุคลากรในองค์การซึ่ง วิภาดา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไทวณะบุตร (2542 : 100) ได้อธิบายว่า การครองคน เป็นการปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และการทำงาน รู้จิตใจคน รู้จิตของเพื่อนร่วมงานเพื่อใช้งานให้เหมาะสม รู้ภาวะของคน ความต้องการของคน รู้จักใช้มนุษยสัมพันธ์เป็นแนวทางครองใจคน สร้างน้ำใจในการทำงาน ตระหนักในการนำความคิดและการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาเสริมสร้างภูมิธรรมภูมิปัญญา

การครองงาน คือ บทบาทหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องความรับผิดชอบดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่ง วีระวัฒน์ ปันนิตามัย (2544 : 60) ได้อธิบายว่า การครองงาน ได้แก่ ทักษะความรู้ในการบริหาร

ผู้ใต้บังคับบัญชา และความสัมพันธ์ทางสังคม ความสามารถเข้ากับผู้อื่นได้ มอบหมายงานให้ตรงกับทักษะ ความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติงานแต่ละคน การให้รางวัล ติดตามผลการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ นักบริหาร จะต้องมีความสามารถในการวางแผน จัดองค์การ แต่งตั้งบุคลากร อำนาจการ และการควบคุม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลแก่งาน

จรรยาบรรณ รุ่งรื่น (2559 : ออนไลน์) ได้นำเสนอหลักการครองตน ครองคน และครองงานสำหรับนักบริหารโดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. การครองตน หมายถึง การมีความประพฤติ และมีการปฏิบัติส่วนตน ประกอบด้วย การปฏิบัติ ในจริยธรรมที่ควรแก่การยกย่อง โดยพิจารณาจากองค์ประกอบค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ คือ

ประการที่ 1 การพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียร และความรับผิดชอบ มีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) มีความวิริยะอุตสาหะในหน้าที่การงาน และความรับผิดชอบ
- 2) มีความตั้งใจที่จะทำงานในหน้าที่ให้ได้รับความสำเร็จด้วยตนเอง
- 3) มีความอดทน ไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรค
- 4) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และผู้อื่น

ประการที่ 2 การประหยัด และอดออม มีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) รู้จักใช้จ่ายตามสมควรแก่ฐานะ
- 2) รู้จักใช้ทรัพย์สินของส่วนรวมให้เป็นประโยชน์และประหยัด
- 3) รู้จักมัธยัสถ์ และเก็บออม เพื่อสร้างฐานะตนเอง และครอบครัว
- 4) รู้จักดูแล บำรุงรักษาทรัพย์สินของตนเองและส่วนรวม

ประการที่ 3 การรักษาระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย มีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) เป็นผู้รักและปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายที่กำหนด
- 2) ประพฤติและปฏิบัติตน อันอาจเป็นตัวอย่างแก่บุคคลทั่วไป
- 3) เชื่อฟังและให้ความเคารพต่อผู้บังคับบัญชา
- 4) เป็นผู้ตรงต่อเวลา

ประการที่ 4 การปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา มีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) ละเว้นต่อการประพฤติชั่วและไม่ลุ่มหลงในอบายมุข
- 2) เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
- 3) มีความซื่อสัตย์ สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น
- 4) มีความเมตตา กรุณา โอบอ้อมอารีต่อบุคคลอื่นโดยทั่วไป

ประการที่ 5 มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์มีลักษณะที่สำคัญ คือ

1) ส่งเสริมสนับสนุนระบอบประชาธิปไตย และปฏิบัติตามนโยบายของทางราชการและรัฐบาลในขณะนั้น

2) เข้าร่วมในศาสนกิจและทำนุบำรุงศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถืออย่างเคร่งครัด

3) ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของประเทศ เช่น การป้องกันประเทศ การเสียภาษี การปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นต้น

4) มีความจงรักภักดีและเทิดทูนในสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามพระบรมราโชวาท หรือเข้าร่วมพิธีในโอกาสอันสำคัญที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

2. การครองคน หมายถึง การมีความสามารถในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น สามารถจูงใจให้เกิดการยอมรับและให้ความร่วมมือ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบ ดังนี้

ประการที่ 1 ความสามารถในการประสานสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจอันดีกับผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้มาติดต่อใช้บริการ มีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
- 2) ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- 3) กล้าและรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำลงไป
- 4) มีน้ำใจ ช่วยเหลือ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน

ประการที่ 2 ความสามารถในการทำงานเป็นทีม สามารถจูงใจให้เกิดการยอมรับและให้ความช่วยเหลือ มีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) ให้ความเห็น ปรีกษา และเสนอแนะในงานที่ตนรับผิดชอบ
- 2) การมีส่วนร่วมในงานที่รับผิดชอบ
- 3) ยอมรับและฟังความคิดเห็นของผู้ร่วมงาน
- 4) มีความสามารถในการคิด และเสนอเหตุผล
- 5) มีความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่กับความรู้ความสามารถ
- 6) เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในทุก

ขั้นตอน

ประการที่ 3 ให้บริการแก่ผู้มาติดต่องานด้วยความเสมอภาค แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีลักษณะที่สำคัญคือ

- 1) มีความสำนึกและถือป็นหน้าที่ที่จะต้องให้บริการ
- 2) ช่วยเหลือแนะนำในสิ่งที่ดี ตลอดจนให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์
- 3) ให้การบริการด้วยความเต็มใจ และเสมอภาคกันทุกระดับ
- 4) มีอัธยาศัยดี เป็นกันเอง และสุภาพต่อทุกคน

ประการที่ 4 การเป็นผู้มีความเป็นธรรมทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) ประพฤติตนและปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ กฎระเบียบที่องค์การกำหนด
- 2) ถือประโยชน์ของทางราชการหรือส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
- 3) ตัดสิน วินิจฉัย หรือแก้ไขปัญหาโดยใช้เหตุผล

ประการที่ 5 การเสริมสร้างความสามัคคี และร่วมกิจกรรมของหมู่คณะ ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน มีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) การให้ความร่วมมือ หรือเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้น
- 2) เสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องาน
- 3) ให้ความสำคัญ ยกย่อง และให้เกียรติแก่ผู้ร่วมงาน

3. การครองงาน หมายถึง การมีความสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่และงานที่ได้รับมอบหมายอย่างดี โดยพิจารณาจากองค์ประกอบ ดังนี้

ประการที่ 1 ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ มีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) ศึกษา ค้นคว้า หาความรู้ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ
- 2) มีความตั้งใจในการปฏิบัติงานให้ได้รับความสำเร็จ
- 3) สนใจและเอาใจใส่ในงานที่รับผิดชอบ

- 4) ปฏิบัติงานในหน้าที่ความรับผิดชอบและที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพ
- 5) ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน

ประการที่ 2 ความรู้ ความสามารถ และความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน มีลักษณะที่สำคัญ คือ

1) มีความรู้ ความเข้าใจในหลักเกณฑ์ วิธีการ กฎระเบียบ ข้อบังคับ มติ กฎหมาย และนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2) มีความสามารถในการนำความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี

3) มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา และมีปฏิภาณ ไหวพริบในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี

4) มีความรักและพอใจที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ความรับผิดชอบ หรืองานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ

ประการที่ 3 ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการปรับปรุงงาน มีลักษณะที่สำคัญ คือ

1) มีความสามารถในการคิดริเริ่ม หาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงาน

2) มีความสามารถในการปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3) มีความสามารถในการทำงานที่ยาก หรืองานที่ใหม่ให้สำเร็จเป็นผลดี

ประการที่ 4 ความ پاکเพียรในการทำงาน และมีผลงานเป็นที่น่าพอใจ มีลักษณะที่สำคัญ คือ

1) มีความกระตือรือร้น ต้องการที่จะปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้ประสบผลสำเร็จ

2) มีความขยันหมั่นเพียร เสียสละ และอุทิศเวลาแก่ทางราชการ หรืองานที่รับผิดชอบ

3) ได้รับการยกย่องในความสำเร็จของงาน

4) สามารถปฏิบัติงานในภาวะที่มีข้อจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ เงิน หรืออัตรากำลัง เป็นต้น

ประการที่ 5 การคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมและประชาชน มีลักษณะที่สำคัญ คือ

1) การปฏิบัติงานโดยยึดหลักผลประโยชน์ของส่วนรวมและประชาชน

2) การดำเนินงานสอดคล้อง หรือเป็นไปตามความต้องการของส่วนรวม และประชาชน

3) ใช้วัสดุ อุปกรณ์ และสาธารณูปโภคได้อย่างประหยัดและเหมาะสม

4) ร่วมมือ ช่วยเหลือ และประสานงานระหว่างหน่วยงานกับประชาชนผู้มาติดต่อหรือใช้

บริการ

จากหลักคุณธรรมจริยธรรมและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับ การครองตน ครองคน และการครองงาน ดังกล่าวไว้ข้างต้นนั้น เป็นแนวทางที่สำคัญของนักบริหารในการประพฤติ 3 ด้าน คือ ด้านการดำเนินชีวิต (การครองตน) ด้านการปกครองคน (การครองคน) และด้านการควบคุมดำเนินการบริหารงาน (การครองงาน) ให้เกิดความสมดุลกันและสอดคล้องกับทฤษฎีทางการบริหารองค์การ และผลที่เกิดจากนักบริหารที่มีจริยธรรมจะทำให้องค์การมีการบริหารที่มีประสิทธิภาพ มีประสิทธิผลเกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ที่องค์การได้ตั้งไว้

ประโยชน์ของคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักบริหาร

นักบริหารที่มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารงานขององค์การทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความจริยธรรมอันเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน ซึ่งเมื่อได้ดำรงบทบาทการทำงานอย่างมีจริยธรรมแล้วย่อมต้องได้รับประโยชน์ที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (สุภาพร พิศาลบุตร , 2545 : 7-9)

1. ด้านตนเอง เมื่อนักบริหารเมื่อได้ปฏิบัติตามหลักคุณธรรมจริยธรรมแล้วย่อมทำให้ได้ชื่อว่าเป็นคนดี คนดีย่อมเกื้อกูลผู้อื่น เป็นที่ไว้วางใจรักใคร่ชอบพอของผู้อื่น
2. ด้านสังคม นักบริหารเมื่อได้ชื่อว่าเป็นคนดีแล้วย่อมยังประโยชน์ให้สังคมในลักษณะประเภทต่างๆ ทั้งในด้านการช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์หรือความช่วยเหลือในการใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น
3. ด้านการพัฒนาบ้านเมือง นักบริหารที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะส่งผลทำให้การบริหารบ้านเมืองเกิดความสงบสุขร่มเย็น ประชาชนในประเทศมีความกินดีอยู่ดี ลดปัญหาอาชญากรรมและการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน
4. ด้านการพัฒนาองค์กรหรือหน่วยงาน นักบริหารที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะเป็นผู้ที่เอาความดีเป็นตัวตั้งในการบริหารงาน เมื่อเอาความดีเป็นตัวตั้งแล้ว การบริหารต่าง ๆ ก็ย่อมจะเกิดผลดีตามมาด้วย ทั้งความดีจากคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการครองตนเอง คุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการครองตน และคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากการครองงาน

ประวัติ พันผาสุก (2549 : 19-22) ได้อธิบายประโยชน์ของการมีจริยธรรม ดังนี้

1. ทำให้บุคคลเป็นผู้มีความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในอาชีพการงาน ได้รับการยอมรับนับถือจากบุคคลโดยทั่วไปทั้งเพื่อนร่วมงานและสมาชิกในสังคม คนเป็นสมาชิกของสังคม ชุมชน ประเทศชาติ และคนส่วนใหญ่ต่างมีอาชีพของตนเอง แน่นนอนทุกคนย่อมมีความหวังในการสร้างความเจริญของงานและความเจริญก้าวหน้าของตนในงานนั้น ๆ แต่การที่จะก้าวไปถึงจุดดังกล่าว การพัฒนาคนจึงเป็นหัวใจสำคัญขององค์กร องค์กรแต่ละองค์กรมีกฎเกณฑ์และระเบียบปฏิบัติในการดำเนินงาน มีจริยธรรมแห่งวิชาชีพนั้น ๆ และที่ตามมาคือเรื่องของจิตใจหากบุคลากรมีคุณธรรมมีความสำนึกในเรื่องของการคิดดี ประพฤติดี บริสุทธิ์ใจเป็นที่ตั้งแล้ว งานขององค์กรนั้นก็ย่อมดีไปตามการปฏิบัติของคน

เมื่อทุกคนในหน่วยงานมีจิตสำนึกที่ดี ทুমเทในการทำงานโดยไม่เกียจกันเป็นฝักเป็นฝ่ายความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ย่อมเกิดขึ้น ผลตอบแทนที่ได้รับในส่วนเฉพาะบุคคลก็ตามมาคือความสบาย ออกสบายใจ ความคิดสร้างสรรค์ในอันที่จะสร้างสิ่งใหม่ ๆ หรือพัฒนางานให้เจริญก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ อาชีพเกิดความมั่นคง องค์กรเป็นปึกแผ่นไร้ปัญหาซึ่งงานบริหารบุคคลที่นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการทำงาน และสิ่งนี้เป็นสิ่งที่องค์กรทั้งหลายมีความต้องการ

นักบริหารที่ดีจะต้องสร้างแรงจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความตื่นตัวและกระตือรือร้นในการทำงานของตนภายใต้กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติขององค์กรและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพนั้น ๆ ในขณะเดียวกัน สิ่งที่จะไม่ลืมนึกถึงนี้ คือ นักบริหารนั้นจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย โดยเฉพาะความจงรักภักดีต่อวิชาชีพและความซื่อสัตย์ต่อองค์กร เรามักจะพบตัวอย่างเสมอว่า มีนักบริหารบางคนย้ายมาทำหน้าที่ที่ตัวเองไม่เคยคาดคิดมาก่อนหรือพูดอีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่อยากมาอยู่ตรงนี้ แต่ที่มาอยู่เพราะได้รับคำสั่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ผลก็คือทำงานอย่างขอไปทีให้เหตุการณ์ผ่านไปวัน ๆ ที่สำคัญผู้ใต้บังคับบัญชาไม่ค่อยจะพบหน้าอีกด้วย

ในกรณีเช่นนี้ นับว่าเป็นความโชคร้ายขององค์กรนั้นที่ได้บุคคลที่ไม่มีคุณธรรม ไม่มีจริยธรรม ไม่มีความรักและภักดีต่อองค์กรและวิชาชีพของตน และมีความเห็นแก่ตัวมากที่สุด นอกจากนั้น ยังมีผลไปถึงผู้ใต้บังคับบัญชาในองค์กรนั้นด้วยที่ไม่แน่ใจในองค์กร ความเป็นผู้นำของนักบริหารและความมั่นคงในอาชีพของตนในที่สุด

ฉะนั้น จิตใจของบุคลากรจะต้องได้รับการดูแลให้ดีที่สุดเป็นอันดับแรก ๆ ในการทำงาน นักบริหารต้องเป็นผู้นำในการเอาไปใช้ให้เกิดประโยชน์

2. ทำให้เกิดความสงบสุขแก่บุคคล สังคมและประเทศชาติ การที่บุคคลรักและยึดมั่นในการคิดดี ปฏิบัติดี ย่อมไม่พุ้งซ่านหรือหวาดวิตกกังวลในปัญหาใด ๆ ทั้งนี้ จิตเป็นผู้กำหนด กายเป็นผู้ปฏิบัติตาม เมื่อจิตสงบสุขก็มีความสุขกาย มักจะได้พบค่ากล่าวชมของพวกเราเสมอว่า หน้าตาท่าทางแจ่มใสดีคงจะมีความสุขมาก หากเราไปสังเกตดูกลุ่มคนเหล่านี้แล้ว จะพบว่า มีหน้าตาอันอิ้มเอิบ ยิ้มง่าย พุดจาปราศรัยเป็นธรรมชาติ พร้อมอาการที่ฉายออกมาทางแววตาโดยอัตโนมัติ บางคนว่า “ดวงตาเป็นหน้าต่างแห่งหัวใจ” เป็นคำพูดที่ไม่เกินความเป็นจริงและสามารถนำมาใช้อ้างอิงได้เสมอ

เมื่อบุคคลแต่ละบุคคลต่างก็มีความสุข คนเหล่านั้นซึ่งก็เป็นสมาชิกของสังคมด้วยจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีความรัก ความสามัคคี อันจะเป็นผลดีทำให้สังคมนั้นมีความสุขด้วย และมีผลไปถึงประเทศอันเป็นศูนย์รวมของสังคม ของกลุ่มคน ก็จะทำให้ทุกคนมีความสุข เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยและนั่นก็เป็นสุดยอดของความปรารถนาในการอยู่ร่วมกันของคนในแต่ละชาติ

3. เป็นเครื่องเสริมบุคลิกภาพแก่บุคคล คนที่มีสุขภาพจิตดีเพราะมีคุณธรรม ย่อมหน้าตาแจ่มใส ท่าทางองอาจผึ่งผาย มีความมั่นใจในตนเอง แม้จะหยาบจะฉวย จะเดินจะนั่ง หรือกระทำการใด ๆ ก็ตามล้วนมีความเป็นธรรมชาติหรือมีชีวิตชีวา สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของแต่ละบุคคลในที่สุด เป็นสิ่งที่ปรากฏภายนอกและดูไม่ยากสำหรับผู้พบเห็นด้วย จิตใจดีมีสุขภาพแข็งแรง ล้วนเป็นสิ่งเสริมสร้างให้ผู้คนสง่างามต่อผู้พบเห็น เป็นบุคลิกภาพประจำตัวที่โดดเด่น ใคร ๆ ต่างก็อยากคบค้าสมาคม ก่อให้เกิดความเป็นมิตร ความอบอุ่น ความมั่นคงของอาชีพและของความเป็นคน

ในทางตรงกันข้าม คนที่มีจิตใจไร้คุณธรรม ย่อมมีลักษณะท้อเหี่ยวทางด้านจิตใจ พุดน้อยจะพูดแต่เฉพาะในเรื่องสำคัญและจำเป็นเท่านั้น ทำให้ดูเหมือนเป็นคนใจแคบ เห็นแก่ตัวและปิดกั้นตัวเอง นี่ก็จะเป็นบุคลิกภาพประจำตัวที่หากคบค้าสมาคมได้ยากยิ่ง หากจะมีคนคบด้วยก็คงเป็นกลุ่มคนประเภทเดียวกันหรือไม่ก็เพราะจำเป็นหลีกเลี่ยงไม่ได้จริง ๆ เท่านั้นเอง

4. เป็นเครื่องรับประกันศักดิ์ศรีของความเป็นคน เรามักจะได้รับฟังคำคมที่พูดถึงเรื่องของคุณค่า หรือศักดิ์ศรีของคนเสมอว่า “ค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน” คนเราจะมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี ย่อมอยู่ที่บุคลิกภาพที่ปรากฏ และการกระทำที่สอดคล้องกับค่านิยมหลักปฏิบัติของกลุ่มของสังคม และของประเทศชาติ ผู้ทำความดีต่อตนเองต่อสังคม ย่อมได้รับการยอมรับและยกย่องจากสังคมว่า เป็นคนดีเป็นศรีท้าวของสังคมนั้น ๆ เช่น

ในกรณีที่มีการคัดเลือกบุคคลที่ได้กระทำคุณงามความดีแก่สังคมในแต่ละปี เพื่อเข้ารับรางวัลพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ของไทย และได้กระทำกันมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่รู้จักกันดีพอสมควรนั้นว่า “เป็นคนดีศรีสังคม” นับว่าเป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับประโยชน์แห่งคุณธรรมในข้อนี้ เพราะนอกจากจะเป็นการตอบแทนผู้ที่ทำความดีอย่างยาวนานจนกระทั่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคมแล้ว ยังเป็นการให้ความรู้แก่คนอื่น ๆ ของสังคมนั้นในการทำความดีว่า การทำความดีแล้วจะได้ผลประโยชน์เป็นการตอบแทน หากตนจะทำความดีเช่นนี้บ้าง ก็คงจะได้รับผลดีตอบแทนเช่นกัน นับเป็นการกระตุ้นให้คนแข่งขันกันสร้างคุณงามความดี ส่งเสริมให้คนทำความดีเพื่อตนเอง เพื่อสังคมอย่างบริสุทธิ์ใจและไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ด้วยกิจกรรมดังกล่าวจึงควรเป็นกิจกรรมที่น่าจะจัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้แพร่หลายออกไปให้มากที่สุด

นอกจากนั้น ควรจะต้องจำลองรูปแบบดังกล่าวให้มีการลงไปดำเนินการในกลุ่มสังคมที่เล็กลงไปในทุกระดับ จากระดับชาติลงต่ำลงไปถึงระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน หรือระดับอาชีพต่าง ๆ ก็ควรจัดให้มีการประกาศยกย่องด้วย

5. เป็นเครื่องสร้างความสบายใจให้แก่บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงาม บุคคลที่สร้างแต่ความดี ย่อมมีแต่ความสุขกาย สุขใจ อาจจะมีคำถามว่า แล้วคนที่ว่านั้นจะหาได้จากที่ใดเล่า ในเมื่อมนุษย์เราที่เกิดมาล้วนแต่มีปัญหาทั้งสิ้น อันนี้ถูกต้องแล้วที่กล่าวว่า ทุกวันทุกคนต้องเผชิญปัญหามากบ้างน้อยบ้างด้วยกันทั้งนั้น ประเด็นนี้จะต้องมีการอภิปรายเพื่อความเด่นชัด

หากสังเกตคนหลาย ๆ คนจะพบความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดว่าแสดงอาการอย่างไรเมื่อมีปัญหาที่จะต้องเผชิญ บางคนจะเอะอะโวยวาย บางคนก็เงียบเฉย บางคนก็อึดอัด หรืออะไรต่อมิอะไร แต่ถ้าหากเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมแล้ว การเผชิญปัญหาต่าง ๆ ทั้งในชีวิตและการทำงาน จะเห็นเป็นสิ่งที่ปกติ มีปัญหาที่แก้ไขกันไปอย่างเต็มที่ ไม่บ่น ไม่โวยวาย เอาความตั้งใจเป็นที่ตั้ง เอาความหวังดีและความรักในงานของตนเป็นธรรมประจำใจ ถ้าเช่นนั้น ก็ครั้งที่ปัญหาที่แทบจะไม่ใช่ปัญหาสำหรับคน ๆ นั้น การยึดหลักจริยธรรมในวิชาชีพ การใช้หลักแห่งคุณธรรมประจำใจ ในการทำงานตลอดจนการตัดสินใจทุกครั้ง จะทำให้งานประสบความสำเร็จ เกิดความภาคภูมิใจ เกิดความปิติ ความสุขในจิตใจของตนได้แน่นอน

นอกจากนี้ Sirinthip (2012 : ออนไลน์) ได้กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมยังส่งผลให้นักบริหารที่ได้ประพฤติปฏิบัติแล้วจะมีลักษณะ ดังนี้

1. ทำให้เป็นคนที่ดี มีความน่าเชื่อถือ
2. ทำให้เป็นที่ไว้วางใจของบุคคลอื่น ๆ
3. ทำให้เป็นผู้มีจรรยาบรรณที่ดี
4. ทำให้นักบริหารมีความยุติธรรมมีความน่าเชื่อถือ
5. ทำให้เป็นที่น่าเชื่อถือน่าเคารพต่อคนรอบข้าง
6. ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในเกียรติยศชื่อเสียงของตนเอง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่านักบริหารที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะได้รับประโยชน์ทั้งในส่วนของตนเอง ได้แก่

1) การได้รับความเคารพนับถือยกย่องจากผู้อื่น เป็นที่รักได้รับความไว้วางใจจากผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อร่วมงาน และผู้พบเห็น 2) การเพิ่มพูนประสิทธิภาพการทำงาน นักบริหารที่มีคุณธรรมจริยธรรม จะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการครองตนเอง ครองผู้อื่น และการครองงาน ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญที่จะทำให้เป็นนักบริหารที่ยิ่งใหญ่ได้ และ 3) นักบริหารที่มีคุณธรรมจริยธรรมจะนำความความปลาบปลื้มใจภาคภูมิใจมาสู่ตนเอง เพราะเป็นผู้ไม่บกพร่องทั้งในส่วนของตนเอง ส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นและในส่วนองงานที่รับผิดชอบ

สรุป

การอยู่ร่วมกันในสังคมหมู่ของมนุษย์นั้น จำเป็นจะต้องมีเครื่องยึดเหนี่ยวบุคคลเหล่านั้นให้อยู่ร่วมกัน ทำงานด้วยกัน แบ่งปันความสุขซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะผู้บังคับบัญชาในองค์กรจะต้องกำกับดูแลให้องค์กรปฏิบัติงานไปด้วยความเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ โดยผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนร่วมมือกันทำงาน มีความพึงพอใจและความสุขกับการทำงาน ดังนั้น ทุกคนในสังคมจึงต้องมี “คุณธรรมจริยธรรม” ประจำใจ และเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

ความหมายของคุณธรรมนั้นได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย เช่น ความหมายตามรูปศัพท์ ความหมายของนักวิชาการ นักคิด และปรัชญา รวมทั้งความหมายตามทัศนะของบุคคลทั่ว ๆ ไป ซึ่งสรุปได้ความหมายที่ตรงกันว่า คุณธรรม คือ ธรรมที่เป็นคุณความดี ความงามในจิตใจ จนกระทั่งเกิดความเคยชินในการประพฤติดี ผู้มีคุณธรรมคือผู้ที่มีความเคยชินในการประพฤติดี ด้วยความรู้สึกที่มีเหตุผลทางสติปัญญา และจิตสำนึกทางศีลธรรม หรือจิตสำนึกที่ดี

ส่วนความหมายของจริยธรรมได้แก่ กฎเกณฑ์ความประพฤติของคนหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติที่ดีงาม ทั้งกาย วาจา ที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนของศาสนา และยังรวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันว่าดีงามของสังคมโดยรวม เพื่อให้ตนเองและสังคมรอบข้างมีความสุข

ส่วนความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม คือ เป็นธรรมที่เป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่บุคคล เช่น เป็นเครื่องเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมบุคลิกภาพเป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ เป็นการเสริมความสุขกายสบายใจ เป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จ นอกจากนี้คุณธรรมยังมีความสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความสุขความเจริญ ความมั่นคงปลอดภัยให้แก่สังคมและประเทศชาติโดยส่วนรวม เพราะเมื่อสังคมทุกระดับได้ผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนกัน มีความเสียสละซื่อสัตย์ สุจริตแล้ว สังคมนั้น ๆ ก็ย่อมเป็นปึกแผ่นและมีความสามัคคี มั่นคง สืบไป

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมกับจริยธรรม กล่าวคือ คุณธรรมเป็นคุณลักษณะที่เป็น ความดี ความงาม ที่มีอยู่ในตัวบุคคล อันเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ส่วน จริยธรรม เป็นสิ่งที่ควรประพฤติอย่างเหมาะสมเป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและร่มเย็น แผลงที่มาของจริยธรรม ได้แก่ ปรัชญา ศาสนา นโยบายของรัฐบาล กฎหมาย และวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม จรรยาบรรณ และมารยาทในสังคม

ความจำเป็นที่นักบริหารทุกระดับจะต้องมีคุณธรรมจริยธรรม ก็เพราะนักบริหารจะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับที่ผู้คนได้ยอมรับนับถือ เพราะนักบริหารจะต้องมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นอยู่เสมอ จึงต้องมีคุณธรรมจริยธรรมที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับการมีมนุษยสัมพันธ์ต่อผู้อื่น และนักบริหารยังมีบทบาทในการควบคุมดูแลคนในองค์กร จึงต้องมีคุณธรรมจริยธรรมในการส่งเสริมวินัยแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา นอกจากนี้ยังจะต้องมีคุณธรรมจริยธรรมในความประพฤติที่ดีอันเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นอีกด้วย

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว นักบริหารในองค์กรทุกระดับ ทั้งภาครัฐและเอกชน จะต้อง มีบทบาทที่สำคัญในการทำงานที่บทบาทที่เกี่ยวกับตนเอง บทบาทเกี่ยวกับคน และบทบาทเกี่ยวกับงาน โดยทุกบทบาทจะต้องมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดจากความถูกต้องดีงาม และเพื่อเป็นการเสริมสร้างควมมีจริยธรรมของนักบริหาร และเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อื่น อันจะเป็นปัจจัยนำไปสู่การยอมรับนับถือ ยกย่องและการได้รับความร่วมมือ ร่วมใจในการทำงานจากผู้ใต้บังคับบัญชาหรือเพื่อนร่วมงานอีกด้วย

คำถามทบทวน

1. คำว่า “ความรู้คู่คุณธรรม” เป็นคำพูดที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปในปัจจุบัน ตามความเข้าใจของท่านแล้วคิดว่ามีลักษณะอย่างไร
2. คุณธรรม มีความหมายและความสำคัญอย่างไร
3. ประเภทคุณธรรมได้ถูกแบ่งไว้เป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง
4. จริยธรรม มีความหมายว่าอย่างไร มีประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติอย่างไร
5. คุณธรรมกับจริยธรรม มีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไร จงอธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบให้เห็นชัดเจน
6. จงอธิบายเหตุผลที่นักบริหารจำเป็นต้องมีจริยธรรม
7. จงอธิบายว่าคุณธรรมจริยธรรมมีประโยชน์ต่อนักบริหารอย่างไร
8. จงอธิบายลักษณะความประพฤติของผู้บริหารในด้านการครองตน ครองคน และครองงาน

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2538). **จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- จิราภรณ์ รังรื่น. (2559). **การครองตน การครองคน การครองงาน**. สืบค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2559, จาก <https://www.gotoknow.org/post/242933>
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2539). **ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรรัตน์ กิจจารักษ์. (2542). **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**. เพชรบูรณ์ : สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์.
- นิยม ผาโสภา. (2443). **พฤติกรรมกรรมการครองตน ครองคนและครองงานตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- บุญมี แทนแก้ว. (2541). **จริยธรรมกับชีวิต**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : โอเอส พรินติ้งเฮาส์.
- ประกาศรี สีหอำไพ. (2535). **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนา จริยธรรม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประวดี พันผาสุก. (2549). **คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ปรีชา เศรษฐจิตร. (2523). **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- พรนพ พุกกะพันธ์. (2544). **จริยธรรมทางธุรกิจ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จามจุรีโปรดักท์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). **พระพุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์และสังคม**. กรุงเทพฯ : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2534). **ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรม จริยศาสตร์และจริยศึกษา ความรู้คู่คุณธรรม**. ใน **รวมบทความเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม และการศึกษา** (น. 81-82). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2538). **จรรยาบรรณของข้าราชการ**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2551. (2551, 25 มกราคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 125 ตอนที่ 22ก. หน้า 19-32.
- พระราชวรมนูณี (ป.อ. ปยุตโต). (2528). **พจนานุกรมฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และนุชนาด สุนทรพันธ์. (2537). **การศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พุทธทาสภิกขุ. (2529). **ธรรมสำหรับครู**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ภิกขุ วังเงิน. (2545). **จริยธรรมวิชาชีพ**. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์.
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550. (2550, 25 กรกฎาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 124 ตอนพิเศษ 88ง. หน้า 1.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. (2540, 11 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 114 ตอนที่ 55ก. หน้า 16.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ลำดวน ศรีมณี. (2543). **จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก**. กรุงเทพฯ : ดวงแก้ว.
- วศิน อินทสระ. (2541). **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ทองกวาว.
- วิภาดา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไตวณะบุตร. (2542). **ภาวะผู้นำและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. (2544). **เขาว์อารมณ์ (EQ) : ดัชนีชี้วัดความสุขและความสำเร็จของชีวิต.**

กรุงเทพฯ : เอกซเปอร์เน็ท.

สุภาพร พิศาลบุตร. (2545). **จริยธรรมทางธุรกิจ.** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : วิ.เจ.พรีนติ้ง.

สลิลทิพย์ ชูชาติ. (2556). **พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้บริหารในการบริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน**

เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 2. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อมรา เล็กเรียงสินธุ์. (2542). **คุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหาร.** กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

อำไพ สุจริตกุล. (2534). **ความรู้คู่คุณธรรม.** ใน **รวมบทความเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมและการศึกษา** (น.

186). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Good, Carter Victor. (1973). **Dictionary of Education.** New York : McGraw-Hill.

Sirinthip. (2012). **จริยธรรม.** สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2560, จาก

http://Sirinthip181818.blogpost.com/2012/05/blog-post_22.html